

S P R A W O Z D A N I A

Sprawozdanie z konferencji „Lietuvos mažųjų miestų ir miestelių istorijos problemos XV–XVIII a.” (14–15 listopada 2024 r., Wilno)

14 i 15 listopada 2024 r. w Wilnie odbyła się konferencja pt. „Lietuvos mažųjų miestų ir miestelių istorijos problemos XV–XVIII a.” Jej organizatorem był Instytut Historii Litwy. Jak wskazuje sam tytuł konferencji, tematem przewodnim były problemy badawcze związane z małymi miastami i miasteczkami w Wielkim Księstwie Litewskim od późnego średniowiecza aż po epokę rozbiorową.

W czasie dwóch dni uczestnicy mieli okazję wysłuchać 19 referatów. Po otwarciu konferencji przez dyrektora Instytutu Historii Litwy dr. Aurimasa Švedasa i słowie wstępnym przewodniczącego komitetu organizacyjnego dr. Jonasa Drungilasa rozpoczęły się obrady. Jako pierwsza swój referat pt. „Miestas be archeologijos”? Ką byloja atradimai Kupiškys („Miasto bez archeologii”? Co nam mówią odkrycia w Kupiszkach?) wygłosiła dr Andra Simniškytė z Instytutu Historii Litwy. Referentka omówiła w nim wyniki prowadzonych w Kupiszkach badań archeologicznych (w tym najnowszych) i pokazała, jaką wartość mogą one stanowić w sytuacji, gdy nie ma zbyt wielu źródeł historycznych.

Drugim referentem był dyrektor Muzeum Regionalnego w Mereczu dr Žygimantas Buržinskas, który w swym referacie pt. „Merkinės miesto architektūrinė raida XVI–XVIII a.” (Rozwój architektoniczny miasta Merecza w XVI–XVIII w.) omówił rozwój tego ośrodka miejskiego oraz przemiany w jego architekturze. Wystąpienie wzbogaciły liczne odniesienia do materiałów ikonograficznych i archeologicznych.

Ciekawym odkryciem podzielił się dr hab. Oleg Odnorozenko z Instytutu Archeografii Ukrainkiej i Źródłoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Ukrainy. W swym wystąpieniu pt. „Przywilej samorządowy miasta Uszpole w 1792 roku w Instytucie Rękopisów w Kijowie” omówił odnaleziony w Kijowie oryginał przywileju miejskiego dla litewskiego Uszpoła. Omówił także wizerunek herbu miasta, stwierdzając jego zgodność z wersją znaną z 556. księgi Metryki Litewskiej. Świadczyło to o poprawie przestrzegania wierności wizerunków, w okresach wcześniejszych zdarzały się bowiem różnice między herbami ustalonymi w kancelarii a tymi znanymi z przywilejów.

Kolejny panel obrad otworzył dr Tomas Baranauskas z Instytutu Historii Litwy. W swym referacie pt. „Anykščių ištakos XV a.” (Początki Oniksz w XV w.) omówił najstarsze dzieje tego miasta, prezentując również wątpliwości odnośnie do datacji najstarszej wzmianki o nim.

Następnie dr Andrzej Buczyło z Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk wygłosił referat zatytułowany „Lokacje miejskie w powiecie brzeskim (litewskim)

do końca XVI w. – próba szerszego spojrzenia”. Obok krótkiej analizy rozmieszczenia geograficznego miast Autor przedstawił również najnowsze ustalenia co do datacji niektórych ośrodków miejskich w powiecie brzeskim.

Bardzo ciekawego zagadnienia dotyczył referat mgr Gabiji Tubelevičiūtė, doktorantki z Instytutu Historii Litwy. W swym wystąpieniu pt. „Bent kartą per savaitę turi į rotušę ateiti...” Merkinės valdininkijos darbalaikis XVI–XVIII a.” („Przynajmniej raz w tygodniu trzeba przyjść do ratusza...” Godziny pracy urzędników Merecza w XVI–XVIII w.”) Autorka dokonała szerokiej analizy funkcjonowania kancelarii miejskiej w świetle zachowanych źródeł archiwalnych, zwracając m.in. uwagę na częstotliwość sesji i ich zmiany w ciągu wybranych lat.

Popołudniowy panel rozpoczął referat prof. Anny Pytasz-Kołodziejczyk z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie pt. „Podstawy gospodarcze formowania sieci miasteczek na obszarze Puszczy Grodzieńskiej w XVI w.” Referentka omówiła w nim kształtowanie się sieci miejskiej na stopniowo zagospodarowywanych obszarach tejże puszczy. Pokazała również ciekawy przykład, idealnie ukazujący rywalizację między miastami i ich właścicielami o przejęcie szlaków handlowych, którym były lokalacje trzech miasteczek leżących nad rzeką Dowspudą (Dowspuda, Raczki i Bakalarzewo).

Wystąpienie dr Aelity Ambrulevičiūtė z Uniwersytetu Wileńskiego pt. „Nematomas k(l)odas: brukas miestų / miestelių modernizacijos kontekste” (Niewidoczne k(l)ody: chodnik w kontekście modernizacji miasta/miasteczka) to interesujące przedstawienie problemu przemian w infrastrukturze miasta. Autorka korzystając ze źródeł historycznych i archeologicznych przedstawiła metody stosowane do wzmocnienia nawierzchni ulic miejskich, a zaprezentowane dane statystyczne z przełomu XIX i XX w. pokazały, jak bardzo zintensyfikowało się tempo modernizacji tkanki miejskiej w wybranych miastach litewskich.

Następnie mgr Rimantas Bedulskis, doktorant z Instytutu Historii Litwy, przedstawił uczestnikom referat pt. „Nepabūgę velnio – Rumšiškį vairininkai XVII–XVIII a.” (Nie boją się diabła – sternicy rumszyscy w XVII–XVIII w.). Dotyczył on istniejącej w Rumszyszkach grupy sterników zajmujących się spławem po Niemnie. Badacz omówił ich rolę, status prawny czy nawet odnalezione w źródłach przykłady kosztów ich wynajęcia.

Jako kolejna wystąpiła dr Laima Bucevičiūtė z Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie, która wygłosiła referat pt. „Žemaitijos gyvenvietės XVIII a. pradžios švedų karinėje kartografijoje” (Osady Żmudzi w szwedzkiej kartografii wojskowej w początku XVIII w.). Badaczka omówiła i pokazała, jak wyglądały informacje o miejscowościach żmudzkich na zachowanych szwedzkich planach wojskowych z okresu II wojny północnej.

Profesor Rita Regina Trimonienė z Uniwersytetu Wileńskiego w swym wystąpieniu zatytułowanym „Šiaulių ekonomijos miestų ir miestelių vaitai XVII a.” (Wójtowie miast i miasteczek ekonomii szawelskiej w XVII w.) dokonała szerokiej analizy sieci miast i miasteczek funkcjonujących w tej ekonomii. Autorka przedstawiła etapy jej formowania się i ich sytuację gospodarczą na podstawie m.in. zachowanych inwentarzy.

Ostatni referat pierwszego dnia sesji wygłosił dr Jonas Drungilas z Instytutu Historii Litwy. Nosił on tytuł: „Šeduvos miesto raštinės veikla XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje” (Działalność miejskiej kancelarii Szadowa w końcu XVIII – na początku XIX wieku). Badacz omówił kancelarię w Szadowie oraz stan zachowania ksiąg miejskich i ich rodzaje. Bardzo ciekawe były również analizy dotyczące umiejętności pisania w środowisku mieszczańskim Szadowa, które wykazały, że spora część mieszkańców jej nie posiadała.

Drugi dzień obrad rozpoczęły dwa referaty poświęcone Rosieniom. Najpierw dr Eugenijus Saviščevas z Uniwersytetu Wileńskiego przedstawił referat pt. „Raseiniai: Žemaitijos Kunigaikštystės sostinės tapsmas” (Rosienie: zostając stolicą Księstwa Żmudzkiego), w którym

omówił rosnącą rolę Rosieni na obszarze Żmudzi, pokazując m.in., jak miasto stopniowo stawało się głównym centrum administracyjnym i sądowym dla całego regionu.

Także tego ośrodka, tyle że w schyłkowym okresie istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów, dotyczyło wystąpienie prof. Zigmantasa Kiaupy z Instytutu Historii Litwy: „Raseiniai – Žemaičių miestų apygardos centras 1791–1794 m.” (Rosienie: centrum Żmudzkiego Wydziału Miast w latach 1791–1794). Autor przedstawił w nim rolę miasta, które jak słusznie podkreślił, nie miało własnego samorządu aż do końca lat 80. XVIII w. i zmieniły to dopiero reformy Sejmu Czteroletniego. Jednak wypadki dziejowe spowodowały, że funkcjonowanie władz samorządowych nie było długie, ale nawet w tym krótkim czasie Rosienie były ważnym punktem na Żmudzi, czego świadectwem było chociażby umieszczenie w nich siedziby Żmudzkiego Wydziału Miast.

Kolejny referat, zatytułowany „Miasteczka w tzw. posiadłościach zawilejskich Bogusława Radziwiłła jako ośrodki handlu”, wygłosił mgr Aliksandr Prudnikau, doktorant Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Autor przedstawił w nim dane o wielkości i aktywności handlowej tych ośrodków, opierając swe wystąpienie na odnalezionych inwentarzach majątkowych.

Następnie prof. Raimonda Ragauskienė z Instytutu Historii Litwy wygłosiła referat pt. „Antisemitiniai išpuoliai miestelyje: Radvilų Vyžuonų atvejis” (Antysemityczne zajścia w miastach: przypadek radziwiłłowskich Wiżun). Referentka przedstawiła w nim skomplikowane relacje między ludnością chrześcijańską a żydowską na przykładzie Wiżun, niewielkiego miasteczka w okolicach Uciany.

Wystąpienie dr. Liudasa Glemży z Uniwersytetu Wileńskiego nosiło tytuł „Radvilų Vilijampolės miestelio raida XVII a. viduryje – XIX a. pradžioje” (Rozwój radziwiłłowskiego miasta Wiliampola od połowy XVII do początku XIX w.). Badacz przedstawił w nim rozwój tego ośrodka – lokowanego przez Radziwiłłów i stanowiącego znaczną konkurencję handlowo-rzemieślniczą dla Kowna, co ze zrozumiałych powodów rodziło napięcia między oboma miastami.

Tematyki żydowskiej dotyczył również referat prof. Jurgity Verbickienė z Uniwersytetu Wileńskiego. W swym wystąpieniu pt. „Lietuvos miestelėnų ir žydų ekonominė konkurencija XVIII a. antroje pusėje. Ar istorinė demografija gali padėti suprasti lokalią ekonomiką?” (Rywalizacja gospodarcza między mieszczanami litewskimi a Żydami w XVIII w. Czy demografia historyczna może pomóc nam zrozumieć lokalne gospodarki?) Referentka przedstawiła interesujące analizy dotyczące roli społeczności żydowskiej w miastach, ich udziału w gospodarce miejskiej, ale również pokazała, jak Żydzi sami generowali zapotrzebowanie na pewne usługi i rzemiosła.

Ostatnim referentem był dr Mikoła Volkau, który wygłosił referat pt. „Miasto w ogniu: pożary w Brześciu w XVI – pierwszej połowie XIX wieku”. Autor omówił w nim nie tylko same pożary, ale zajął się również ich przyczynami, wskazując m.in. na drewniany charakter miasta i specyficzne położenie terytorialne, skutkujące zagęszczeniem zabudowy. Wspomniał również o pochodzących z początku XIX w. planach regulacji zabudowy w północnej części miasta.

W trakcie konferencji odbyło się wiele interesujących dyskusji dotyczących różnych aspektów poruszonych w referatach. Zwieńczeniem konferencji będzie planowana publikacja pokonferencyjna, zawierająca artykuły powstałe na bazie prezentowanych wystąpień. Co warto podkreślić, organizatorzy sesji zapowiedzieli, że podejmą próby, aby przekształcić ją w konferencję cykliczną. Inicjatywie tej należy mocno kibicować, gdyż daje ona szansę na pogłębienie badań nad procesami urbanizacyjnymi Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Andrzej Buczyło
(Warszawa)